

UDK: 378.014.15

“ETNOMADANIYAT” FANI ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA IJTIMOY-MADANIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING METODIK MAZMUNI**МЕТОДИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ПРЕДМЕТА «ЭТНОКУЛЬТУРА»****METHODOLOGICAL CONTENT OF DEVELOPING SOCIO-CULTURAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS BASED ON THE SUBJECT OF "ETHNOCULTURE"**

Aldasheva Sayyoraxon To‘lqinovna
Andijon davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, “Etnomadaniyat” fani asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning texnologik asoslari, bo‘lajak o‘qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish samaradorligi o‘rganilgan. Shuningdek, “Etnomadaniyat” fani asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning metodik mazmuni tahlil qilingan.

Аннотация

В статье рассматриваются теоретико-методологические основы развития социокультурной компетентности будущих учителей, технологические основы развития социокультурной компетентности будущих учителей на основе предмета «Этнокультура», эффективность развития социокультурной компетентности будущих учителей. Также анализируется методическое содержание развития социокультурной компетентности будущих учителей на основе предмета «Этнокультура».

Abstract

The article studies the theoretical and methodological foundations of the development of socio-cultural competence in future teachers, the technological foundations of the development of socio-cultural competence in future teachers based on the subject of "Ethnoculture", the effectiveness of the development of socio-cultural competence in future teachers. The methodological content of the development of socio-cultural competence in future teachers based on the subject of "Ethnoculture" is also analyzed.

Kalit so‘zlar: pedagog, nazariy-metodologik asos, kompetentlik, takomillashtirish, texnologik, model, metodik tizim, ijtimoiy-madaniy kompetentlik, vosita, etnomadaniyat, texnologik asos.

Ключевые слова: педагогическая, теоретико-методологическая основа, компетентность, совершенствование, технологическая, модель, методическая система, социокультурная компетентность, инструмент, этнокультура, технологическая основа.

Key words: pedagogical, theoretical and methodological basis, competence, improvement, technological, model, methodological system, socio-cultural competence, tool, ethnoculture, technological basis.

KIRISH

Globalashuv sharoiti va axborotlashgan jamiyatning rivojlanishi umummadaniy muloqot imkoniyati va tezkorligini jadallashtirdi, masofaning ahamiyatini yo‘qqa chiqardi. Bu esa, milliy, madaniy va umummadaniy muloqot jarayonining kengayib borishi va uning salbiy jihatlarini ham namoyon bo‘lishini keltirib chiqardi. Bunga sabab, «bugungi kunda har qanday xalq o‘zga madaniyat tajribasini qabul qilishga va o‘z madaniyati mahsulini boshqa xalqlar bilan bo‘lishishga tayyorligi tabiiydir. Boshqa xalqlar madaniyatiga bo‘lgan bunday munosabat “madaniyatlarning o‘zaro aloqasi” deb nomlanadi». Demak, madaniy muloqot o‘rnatishga global munosabatlar makonining yuzaga kelishi bilan mazkur jarayonning salbiy jihatlarini, madaniy o‘zgarishlarni yuzaga keltiruvchi omillari va madaniyatlararo to‘qnashuvlarni keltirib chiqirishga doir tomonlari namoyon bo‘lmoqda. Bu sharoitda bo‘lajak o‘qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish va ijtimoiy-madaniy munosabatlar o‘rnatish ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari ustuvorlik kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, "Etnomadaniyat" fani asosida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishning texnologik asoslari, bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish samaradorligiga oid masalalar V.P.Milrud, A.Masovich, D.Kramer, P.Sorokin, R.Merton, T.Parsons, T.Alekseyeva, G.Galutskiy, I.F.Isayev, Y.N.Shiyanov, V.Davidov, B.Lednev, S.K.Annamuratova, N.M.Egamberdiyeva, C.Z.Goncharova, V.L.Kraynik, A.G.Abdunabiyev, B.Abduraximov, S.SH.Alimov, A.Erkayev, F.A.Babashev, E.Umarov, M.Raxmanova, M.Quronov, X.Tojiboyeva, G.J.Tulenova, Q.Quranboyevlar tomonidan o'rganilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim mazmunini insonparvarlik bilimlariga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishni yo'naltirish kerak. Ushbu ehtiyojlarga quyidagilar kiradi: insonning ichki va jahon madaniyatiga kirishini ta'minlash, uning madaniy dunyosini kengaytirish; insoniyat tomonidan to'plangan tarixiy va ijtimoiy tajribani o'zlashtirish; inson va jamiyat rivojlanish tendensiyalarini, bu holda yuzaga keladigan muammolarni tushunish.

Tadqiqotimizda asos sifatida biz bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetentlik darajasi psixodiagnostikasiga quyidagi yondashuvlarni qo'lladik:

1) shaxsga yo'naltirilgan yondashuv—bo'lajak o'qituvchi shaxsining o'zaro bog'liq fazilatlarini tizimini, aql-idrokning o'zaro aloqasi va o'zaro ta'sirini, o'z-o'zini anglash xususiyatlarini, hissiy rivojlanish darajasini, irodaviy va kommunikativ sohalarni hisobga olgan holda o'rganish;

2) dinamik yondashuv – o'rganish davomiyligi, ya'ni turli xil ta'lim va kommunikativ vaziyatlarda subyektlarning xatti-harakatlarini kuzatish, talabalarning rivojlanish dinamikasini o'rganish, kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishning mumkin bo'lgan usullarini aniqlash uchun yetarli vaqt;

3) prognostik yondashuv –unda so'rov natijalari nafaqat talabalarning kerakli fazilatlarini va ko'nikmalarini aniqlash, umumiy va maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish, balki uning shaxsiy o'zini o'zi rivojlantirish prognozi, kasbiy rivojlanish va ijtimoiy-madaniy yondashuv nuqtai nazaridan uning potensial imkoniyatlarini aniqlashga yo'naltirilganligi.

Eksperimentni aniqlash bosqichida natijalarning optimal darajadagi ishonchlilikini ta'minlash uchun quyidagilarni aniqlash kerak edi:

– maqsad uchun qanday mezonlar tanlanadi;

– nima o'lchanadi (talabalarning individual xususiyatlari, ularning yutuqlari, o'quv faoliyati ko'rsatkichlari, ularning mehnat va ijod mahsuli va boshqalar);

– pedagogik diagnostikaning qanday usullari qo'llaniladi.

Ta'lim faoliyati natijalarini baholash tizimi samaradorligining zarur sharti quyidagilarning maqbul kombinatsiyasi hisoblanadi:

– jamoaviy (guruhli) va individual baholash shakllari;

– ta'lim faoliyati muvaffaqiyatining miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari;

– statik (yakuniy) va dinamik (protsessual) baholash usullari;

– talabaning o'quv portfelining (o'quv yuk hajmining) ichki (shaxsiy) va tashqi (ijtimoiy reprezentativ) jihatlari.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish jarayoniga tayyorlashning quyidagi tamoyillarini shakllantirish mumkin:

– ta'lim oluvchilarning xatti-harakatlari va faoliyatining turli jihatlarini baholashning murakkab xarakteri, bu har xil ma'lumot manbalaridan foydalanish va qobiliyatlarining eng keng doirasini qamrab olishga imkon beradi;

– talabalarning xatti-harakatlarini o'rganish, kuzatish va baholash bosqichining davomiyligi;

– moyilligi va qiziqishlariga eng mos keladigan faoliyat yo'nalishlari bo'yicha bo'lajak mutaxassislarining xatti-harakatlarini tahlil qilish (yoshlarni maxsus tashkil etilgan subyekt-o'yin faoliyatiga qo'shish, uni tegishli mavzuli faoliyatning turli shakllariga jalb qilish va h.k).

S.V.Goncharov ijtimoiy-madaniy kompetentlikning umumiy mezonlarini keltiradi. Uning fikriga ko'ra, ijtimoiy-madaniy kompetentlikning mezonlari va empirik ko'rsatkichlari quyidagicha taqdim etilishi mumkin:

PEDAGOGIKA

1. Qadriyatli o'z-o'zini anglash. Bu uning tanlangan qadriyatlarni konsepsiyalarda ifodalash, ularni asoslash, voqealarni qadriyatlar nuqtai nazaridan baholash, inson, jamoa, Vatan, davlat, mehnat, mulk mavjudligini qadriyatlar asoslarida aniqlash; o'zining madaniy va boshqa o'xshashliklarini tushunchalarda ifodalash; rasmiylashtirilgan maqsadni, xulq-atvorning ijtimoiy yo'nalishida, hayot tarzining ustun elementlarida belgilash.

2. Aniq ijtimoiy bilimlar metodologik, kategorial, refleksiv, loyihaviy va konstruktiv (operatsional bajarilishi) tafakkurda namayon bo'ladi va u oddiyni umumiyda, umumiy alohidada tushunish qobiliyatini, ijtimoiy masalalarni umumiy shaklda yechish va ularni aniq holatlarda qo'llash imkonini beradi.

3. Subyektiv fazilatlar shaxsning fikrlash, iroda, e'tiqod va hissiyotlarida, o'zini o'zi belgilash qobiliyatida, axloqiy, siyosiy, professional va boshqa munosabatlarida; mustaqil tanlash, qaror qabul qilish, qabul qilingan va bajarilgan ishlar uchun shaxsiy javobgarlikni o'z zimmasiga olish, harakat va aloqa uchun yangi ijtimoiy ahamiyatga ega variantlarni ijodiy ravishda modellashtirishda; o'zini o'zi boshqarishda, havaskorlik chiqishlarida, o'z-o'zini tarbiyalashda namoyon bo'ladi. Subyektivlikning yakuniy ko'rsatkichi – bu shaxs mustaqilligi hisoblanadi.

4. Ijtimoiy-madaniy kompetensiyaning prakseologik komponenti shaxsiy, fuqarolik va kasbiy sohalarida yashash tarzini egallashda, tashkiliy va texnologik konstruktivlikda, vaqt birligiga samarali mahsuldorlikka erishishda namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyaning yakuniy ko'rsatkichi ijtimoiy sinergiya - insonning shaxsiy va umumiy manfaatlarini korporativ-professional va davlat manfaatlarini bilan muvofiqlashtirish qobiliyatidir.

L.YE.Babushkina, L.I.Karpovalar umummadaniy mazmun mezonlari bo'yicha boshqacha fikr bildiradi:

– tematik mezon: oldingi tarixiy bosqichlar to'g'risida, muntazam ravishda yangilanib boreyotgan tarixiy, ijtimoiy va madaniy xarakterdagi (dunyo mamlakatlari va o'z mamlakatlari hayotidagi eng muhim voqealar, madaniy yutuqlar va boshqalar to'g'risida) bilimlarga ega bo'lish;

– shaxsiy mezon: talabaning qiziqishlari, kundalik hayot, tarixiy va ijtimoiy-madaniy in'ikosdagi farqlarning konstruktiv va qiyosiy jihatlari, mamlakat tarixi va uning ma'naviy-madaniy boyligi haqidagi individual g'oyalar;

– ijtimoiy-madaniy hodisalar bilan aloqa chastotasi va xilma-xilligi mezon: faol ijtimoiy faollik, madaniyatga qiziqish va o'z umumiy madaniy darajasini ko'tarish, tarixni o'rganish jarayoni va kelajakdagi kasbiy faoliyat sohasiga o'z ijtimoiy-madaniy ko'nikmalarini umumlashtirish qobiliyati, sinfda taqdim etish uchun mavjud bo'lgan madaniy hodisalar.

Z.A.Aksyutina ijtimoiy-madaniy kompetensiyani baholash mezonlarini ishlab chiqqan bo'lib, ular bo'lajak o'qituvchi faoliyatidagi ijtimoiy mobillikni, kasbiy sohasidagi madaniyatlararo aloqalarning kengayishi va ta'lim makonining integratsiyalashuvini ifodalaydi. Ular quyidagilar:

– o'z predmetining ijtimoiy-madaniy jihatlari va ularning kasbiy ijtimoiy-madaniy faoliyati to'g'risida nazariy bilimlar kompleksining mavjudligi;

– professional ijtimoiy-madaniy muloqot va faoliyat vositalari to'g'risida amaliy bilimga egalik;

– yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga moslashish, talabalarda gumanizm va bag'rikenglikka doir ijtimoiy-madaniy jarayonlarga yetarlicha tushunish qobiliyatini shakllantirish;

– ijtimoiy-pedagogik qarorlarni qabul qilishga va pedagogik faoliyat natijalariga ta'sir qiluvchi kommunikativ xatti-harakatlar strategiyasini ishlab chiqish qobiliyati;

– zamonaviy pedagogik mahoratning mavjudligi, ilg'or pedagogik texnologiyalarga egalik qilish, bilim va ijtimoiy-madaniy ta'limning psixologik-pedagogik asoslarini muvaffaqiyatli qo'llash.

Mezon - bu o'rganilayotgan hodisaning eng muhim xususiyatlari sanaladi, ular meyor, etalon kabi tushunchalar bilan uyg'unlik kasb etadi va uning eng mukammal, muhim darajasini ifodalaydi. Mavjud holatni u bilan o'zaro bog'lab, ularning tasodifiylik darajasini va shu sababli meyorga yaqinlashishini aniqlash va tavsiflash mumkin.

XULOSA

Umuman olganda, bugungi kunda turli millatlar, madaniyatlar, tillar, e'tiqodlar qorishib ketayotgan bir paytda, ularni hurmat qilish, e'zozlash, tushunishga urinish, bag'rikenglik prinsipi asosida muloqotga kirishish dolzarb masala sifatida baholanmoqda. O'zbekiston ham boshqa davlatlar bilan, shuningdek, ko'p millatli davlat sifatida ichki siyosatida ham tenglikka asoslangan

madaniyatlararo muloqotni ta'minlash yo'lidan bormoqda. Tenglik, adolat va qonuniylikka asoslangan madaniy muloqot mezonlarini ishlab chiqishda horijiy tashkilotlar va ilmiy tadqiqot muassasalari zarur ishlarni olib bormoqda. Shuning uchun ham, mamlakatimizda ham talabalarni umummadaniy muloqotga tayyorlashga doir tadqiqotlar qo'llab quvvatlanayotganini guvohi bo'lib turibmiz. Zero, «globallashuvning avj olishi turli yo'l va vositalar bilan milliy o'ziga xoslik va tarbiyaning ta'sirchanligiga zarar keltirmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Аксютинa, З. А. Концепция компетентностной подготовки к социальному воспитанию в вузе / З. А. Аксютинa // Сибирский педагогический журнал № 3. -Новосибирск, 2011
2. Бабушкина Л. Е.Социокультурная компетенция студентов педвуза: характеристика и технологии формирования//Сибирский педагогическийжурнал 2011
3. Карпова, Л. И. Формирование коммуникативной грамматической компетенции в неязыковом вузе [Электронный ресурс]: На материале английского языка: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / Л. И. Карпова - М.: РГЕ, 2005
4. Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари. Пед.фан док. Дисс... афтореферат. Тошкент.: 2007. –Б. 132.
5. Отамуратов С. Глобаллашув ва миллат (сиёсий-фалсафий ыҳлил). –Тошкент.: Янги аср авлоди. 2008. –Б. 139.
6. Хайдаров Ф.И. Муслимов Н. Педагогик кадрлар тайёрлаш истиқболи. Педагогик таълим. Тошкент.: 6-сон 2009. –Б. 8-9.